

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

Циклова комісія економіки та управління

ПРОГРАМА

навчальної дисципліни «Ризикологія»
вибіркових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Облік і аудит

Харків 2021

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 23.09.21 № 8

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного
коледжу
Протокол від 22.09.21 № 2

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 22.09.21 № 8

Розглянуто на засіданні циклової комісії економіки та управління,
протокол від 31.08.21 № 1

Розробники: старший викладач циклової комісії економіки та управління,
к.е.н., спеціаліст вищої категорії, викладач – методист, Харченко М.В.

Рецензенти:

1. Голова циклової комісії економіки та управління к.е.н., спеціаліст вищої категорії, старший викладач – методист Цимбалістова О.А.
2. Викладач циклової комісії управління та адміністрування, к.е.н., спеціаліст вищої категорії, викладач – методист, Пушкарь О.І.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Ризикологія» складена відповідно до освітньої програми підготовки першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 071 Облік і оподаткування (Облік і аудит).

Ризикологія - наука про основні закономірності, принципи та інструментарій виявлення, врахування, оцінювання та управління ризиком, який відображає особливості сприйняття заінтересованими суб'єктами господарювання об'єктивно існуючих невизначеності, конфліктності, іманентних процесам цілепокладання, оцінювання, управління об'єктами ризику, котрі обтяжені можливими загрозами та невикористаними можливостями. Особливістю економічного ризику в сучасних умовах є його тотальність, всеосяжність.

Навчальна дисципліна «Ризикологія» - це одна із вибіркових професійно-орієнтованих дисциплін підготовки бакалаврів за освітньо-професійною програмою «Облік і аудит».

Об'єкт і предмет дисципліни: економічні суб'єкти, політичні утворення, процеси ендогенного та екзогенного характеру, що є джерелом ризику, предметом впливу або суб'єктом управлінських дій, предметом є сукупність конкретних форм вияву невизначеності та конфліктності, притаманних процесам функціонування і управління об'єктами ризику, формування дієвого механізму оцінювання, моделювання, управління ним.

Міждисциплінарні зв'язки: дисципліна вивчається на основі базової загальноекономічної та правової підготовки студентів, міждисциплінарні зв'язки: ґрунтується на знаннях, отриманих під час вивчення таких навчальних дисциплін, «Економічна теорія», «Мікроекономіка», «Макроекономіка», «Економічний аналіз», «Менеджмент», «Маркетинг», «Економіка підприємства» забезпечує базу для засвоєння матеріалу з навчальних дисциплін: «Міжнародна економіка», «Економіка праці та соціально трудові відносини».

Програма навчальної дисципліни складається з таких тем:

1. Ризик як економічна категорія.
2. Засади системного аналізу ризику в спектрі економічних проблем.
3. Основні підходи до кількісного аналізу ризику.
4. Методологічні засади й інструментарій кількісного оцінювання ступеня ризику.
5. Ризик та елементи теорії корисності.
6. Основні засади управління економічним ризиком.
7. Елементи теорії портфеля.
8. Моделювання економічного ризику на базі концепції теорії гри.

9. Ієрархічні моделі оцінювання економічного ризику й обґрунтування прийняття багатоцільових рішень.
10. Запаси та резерви як способи зниження ступеня ризику.
11. Вартість, час та ризик.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Ризикологія» є формування у майбутніх спеціалістів знань у сфері системного аналізу категорії економічного ризику на основі використання наукових підходів та економічно-матеріальних методів.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Ризикологія» є:

1. Набуття студентами теоретичних знань з питань сутності ризикології як науки про закономірності, принципи та інструментарій виявлення, врахування, оцінювання та управління ризиком;
2. Засвоєння студентом концептуальних засад й аксіоматики ризикології;
3. Набуття вмінь щодо використання експерименту як чинника зниження ризику;
4. Формування моделі оптимізації ступеня ризику.
5. Вивчення основних засад системного аналізу ризику в спектрі економічних проблем.

1.3. Згідно з вимогами освітньої програми студенти повинні:

знати:

1. Сутність ризику як економічної категорії;
2. Джерела та основні види економічних ризиків;
3. Основні принципи та вимірювання ризиків;
4. Методологічні засади та інструментарій кількісного оцінювання ступеня ризику;
5. Основні засади управління економічним ризиком;
6. Моделювання економічного ризику;
7. Вибір оптимальної стратегії в умовах ризику.

вміти:

1. Ідентифікувати небезпеку;
2. Оцінювати конкретні ризики;
3. Аналізувати і прогнозувати розвиток небезпечних ситуацій;
4. Розробляти рекомендації щодо ефективних заходів керування ризиком.

1.4. Форма підсумкового контролю (залік)

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 години /3 кредитів ECTS.

1.5. Програмні компетентності:

Програмні компетентності, які формуються при вивченні навчальної дисципліни:		
Інтегральна компетентність		Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми, які характеризуються комплексністю і невизначеністю умов, у сфері менеджменту або у процесі навчання, що передбачає застосування теорій та методів соціальних та поведінкових наук.
Загальні компетентності(ЗК)	ЗК-4	Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях
	ЗК-5	Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності
	ЗК-6	Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово
	ЗК-7	Здатність спілкуватися іноземною мовою
Спеціальні компетентності(СК)	СК-11	Здатність створювати та організовувати ефективні комунікації в процесі управління
	СК-17	Здатність до організації закупівель матеріальних ресурсів та збуту готової продукції, логістичної підтримки виробничих та допоміжних процесів, управління запасами, транспортуванням і вантажопереробкою (у тому числі за участю авіаційного транспорту), складуванням та наданням логістичного сервісу (у тому числі в логістичних центрах на базі аеропортів, карго-сіті; підприємств авіаційного сервісу).
	СК-18	Здатність планувати, організовувати та контролювати операційну логістичну діяльність в ланцюгах поставок (операції транспортування, вантажопереробки, зберігання, сортування, маркування, консолідації, митного оформлення, інформаційної підтримки тощо).
	СК-19	Здатність до впровадження та використання сучасних інформаційних технологій та інформаційних систем, що забезпечують управління логістичними процесами і потоками в режимі реального часу (у тому числі електронного документообігу, систем моніторингу руху транспортних засобів, моніторингу вантажопотоків з участю авіаційного та інших видів транспорту, управління територією та розміщенням об'єктів логістичної інфраструктури).

2. Короткий опис змісту навчальної дисципліни

Тема 1. Ризик як економічна категорія

Об'єкт, суб'єкт, джерело ризику. Система постулатів стосовно ризику як економічної категорії. Концептуальні засади й аксіоматика ризикології. Невизначеність та ризик. Причини виникнення невизначеності та ієрархії її видів. Конфліктність, альтернативність, багатокритеріальність та

багатоцільовість.

Тема 2. Засади системного аналізу ризику в спектрі економічних проблем

Якісний аналіз ризику. Системний аналіз ризику в економіці та підприємстві. Процес прийняття економічних рішень з урахуванням ризику. Аналіз ризикованості підприємства на підставі показників фінансового стану. Загальні засади класифікації ризику.

Тема 3. Основні підходи до кількісного аналізу ризику.

Метод аналогій. Аналіз чутливості. Аналіз ризику методами імітаційного моделювання. Аналіз ризику можливих збитків

Тема 4. Методологічні засади й інструментарій кількісного оцінювання ступеня ризику.

Загальні підходи до кількісного оцінювання ступеня ризику. Кількісні показники ступеня ризику в абсолютному вираженні. Кількісні показники ступеня ризику у відносному вираженні.

Тема 5. Ризик та елементи теорії корисності.

Концепція корисності. Приоритети та їх числове відображення. Поняття лотереї. Корисність за Непманом. Сподівана корисність. Детермінований еквівалент лотереї. Страхова сума. Премія за ризик. Криві байдужості. Функції корисності з інтервальною нейтральністю до ризику.

Тема 6. Основні засади управління економічним ризиком.

Принципи управління ризиком. Основні способи управління економічним ризиком. Прийняття рішень з урахуванням ризику. Використання експерименту як чинника зниження ризику. Таблиця рішень.

Тема 7. Елементи теорії портфеля

Сутність диверсифікації на прикладі моделі Марковіца. Визначення характеристик портфеля цінних паперів. Ринкова модель (одно факторна модель Шарпа формування норми прибутку). Оцінювання ступеня систематичного та несистематичного ризиків.

Тема 8. Моделювання економічного ризику на базі концепції теорії гри.

Теоретико - ігрова модель та її основні компоненти. Класифікація інформаційних ситуацій. Прийняття рішень в умовах невизначеності, конфлікту й зумовленого ними ризику в полях різних інформаційних ситуацій. Прийняття

рішень оптимальних за Парето.

Тема 9. Ієрархічні моделі оцінювання економічного ризику й обґрунтування прийняття багатоцільових рішень.

Загальна ієрархічна модель та етапи її побудови. Формування набору критеріїв. Концептуальні проблеми розв'язання багатоцільових і багатокритеріальних задач. Одноцільова багатокритеріальна модель обґрунтування прийняття рішень у полі однієї інформаційної ситуації та у полі кількох інформаційних ситуацій. Багатоцільова багатокритеріальна модель обґрунтування прийняття рішень у полі кількох інформаційних ситуацій.

Тема 10. Запаси та резерви як способи зниження ступеня ризику

Структура та види резервів і запасів. Резервування грошових засобів на покриття випадкових витрат. Моделі оптимізації ступеня ризику та деякі стратегії формування запасів і резервів.

Тема 11. Вартість, час та ризик.

Вартість і час. Модель рівноваги ринку капіталів (САРМ). Вплив ризику та інфляції на величину норми відсотка (дисконту).

3. Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті

Основна література:

1. Азаренкова Г. М. Аналіз моделювання і управління ризиком (в схемах та прикладах) : навч. посібник / Г. М. Азаренкова. – Львів : Новий світ-2000, 2011. – 240 с.
2. Гранатуров В.М. Экономический риск: сущность, методы измерения, пути снижения: учеб. пособ. – [4-е изд., перераб. и доп.] / Гранатуров В.М. – М.: Издательство «Дело и сервис», 2016. – 288 с.
3. Даниленко А. Очікувані зовнішні фактори розвитку та ризику для української економіки у 2011-2012 роках / А.Даниленко, В. Домрачев // Вісник НБУ, травень 2011. – С. 10 – 15
4. Донець Л. І., Шепеленко О. В., Баранцева С. М., Сергєєва О. В., Веремейчик О. Ф. Обґрунтування господарських рішень та оцінювання ризиків. Навч. посіб. / За заг. ред. Донець Л. І. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 472 с.
5. Попова О.Л. Навчально-методичні рекомендації для самостійного вивчення дисципліни «Управління ризиками в інноваційній діяльності». – К. НУБіП України, 2015. – 44 с.\

6. Ризик-менеджмент у фінансовій сфері: навч. посібник / МОН України, Уманський ДПУ імені Павла Тичини; уклад. М.А. Слатвінський. Умань: Візаві, 2017. 395 с.

7. Чорноморченко Н. В. Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків : навч.-метод. посібник для сам. вивчення дисц. / Н. В. Чорноморченко, І. С. Іванова, Н. С. Приймак. – Львів : Магнолія-2006, 2010. – 260 с.

8. Допоміжна література:

9. Ковальчук Н.П. Економічні ризики: класифікація, принципи і способи оцінювання / Н.П. Ковальчук // Актуальні проблеми економіки. - №10 (124). – 2011. – С. 31-37.

10. Маховикова Г.А. Анализ и оценка рисков в бизнесе: учебник и практикум / Г.А. Маховикова, Т.Г. Касьяненко. – М.: Юрай, 2013. – 416.

11. Машина Н.І. "Економічний ризик і методи його вимірювання ": Навчальний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003.

12. Мостенська Т. Л. Ризик-менеджмент як інструмент управління господарським ризиком підприємства / Т. Л. Мостенська, Н. С. Скопенко / Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 3 (7). – С. 72– 79.

13. Правдюк Н.Л. Довгострокове іпотечне кредитування в аграрній сфері економіки: можливості та ризики // Економіка АПК. – 2011. - № 11. - С.51-56.

14. Резнікова О.О. Проблеми стійкості України до глобальних ризиків: економічний аспект / О.О. Резнікова // Стратегічні пріоритети, №1(26). – 2013. – С. 61-65.

15. Феленчак Ю.Б. Історичні аспекти формування ризику як категорії суспільних досліджень / Ю.Б. Феленчак // Сталий розвиток економіки. - №1. – 2012. – С. 48-52.

16. Шепеленко О.В. Управління підприємницькими ризиками суб'єкта господарювання/ О.В.Шепеленко // Економічні науки: Вісник ДонНУЕТ. – 2011. - № 4(52), с. 189-199.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

17. Сірік І. П. Методичні підходи до обґрунтування управлінських рішень. Ефективна економіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=623>.

18. Наукова бібліотека ТДАТУ <http://www.tsatu.edu.ua/biblioteka/>

19. ISO 31000 Менеджмент ризиків. URL: <https://www.iso.org/ru/iso31000-risk-management.html>

4. Засоби оцінювання здобувачів вищої освіти

Питання для підсумкового контролю (залік):

1. Охарактеризуйте основні джерела ризику і умови його виникнення
2. Чи пов'язані між собою основні риси ризику та його функції? Обґрунтуйте свою відповідь.
3. У чому полягає економічний смисл невизначеності як поняття?
4. Як використовується теорія ймовірності при ідентифікації невизначеності?
5. Які причини породжують невизначеність?
6. Які види втрат виникають за умов невизначеності?
7. Які критерії використовуються для аналізу ризику?
8. У чому полягає сутність якісного аналізу ризику?
9. У чому полягає сутність кількісного аналізу ризику?
10. Які складові компоненти включає загальна схема процесу аналізу ризику?
11. Які фактори прямої дії впливають на рівень ризику?
12. Які фактори, що впливають на ризик, відносяться до факторів непрямой дії?
13. Чим зумовлено розподіл на зони ризику і в чому полягають особливості кожної зони (області) ризику?
14. У чому полягають особливості статистичних методів оцінювання ризику?
15. За яких умов доцільно використовувати метод експертних оцінювань?
16. Які завдання вирішуються при використанні інтегрального оцінювання ризику?
17. Поясніть сутність розрахунку середньоквадратичного відхилення.
18. Що являє собою аналіз доцільності витрат?
19. У чому полягають особливості використання кількісних методів оцінювання ризику?
20. Дайте характеристику і назвіть причини, що призводять до ризиків форс-мажорних обставин. Чи однакові ці ризики для різних виробництв і різних територій?
21. Що таке корисність? Що називається функцією корисності? Наведіть приклади.
22. Як за допомогою поняття лотереї визначити різне ставлення до ризику?
23. На вирішення яких завдань спрямоване управління ризиками?
24. Із яких стадій складається процес управління ризиками?
25. Яку роль в управлінні ризиками відіграють інтуїція та інсайд?
26. Які правила застосовуються в ризик-менеджменті?
27. На засадах яких принципів ґрунтується управління ризиками?

28. У чому полягають мета і завдання розроблення програми управління ризиками?
29. Які чинники впливають на прийняття управлінського рішення щодо ризику та запобігання ризикової ситуації?
30. У чому полягають методологічні засади теорії ігор?
31. Що виступає предметом теорії ігор?
32. Якими факторами спричинена невизначеність результату гри?
33. За якими класифікаційними ознаками розподіляються ігри?
34. У чому полягає сутність економічних ігор як механізму управління підприємницьким ризиком?
35. Дайте порівняльну характеристику ігор з двома і ігор з трьома учасниками? В чому полягає їх суттєва різниця?
36. Які чинники впливають на вибір оптимальної стратегії?
37. Чим відрізняється визначення ризику з позицій теорії ігор від традиційного підходу до визначення цього поняття?
38. Які етапи побудови ієрархічної моделі?
39. В чому полягає суть теоретико-ігрового підходу до побудови багатоцільової моделі?
40. Які проблеми концептуального характеру виникають під час розв'язання багатоцільових та багатокритеріальних задач?
41. Як управління запасами пов'язане з проблемою досягнення оптимальної рівноваги?
42. Які існують способи створення резервів для покриття ймовірних непередбачуваних витрат?
43. В чому полягає суть моделі оптимізації ступеня ризику?
44. Чому при визначенні грошових потоків менеджери приділяють велику увагу співвідношенню "гроші-час"?
45. Що розуміють під поняттям "норма дисконту"?
46. Яка залежність ставки дисконту та ступеню ризику?
47. У чому суть моделі рівноваги ринку капіталів (CAPM)?
48. В чому полягає різниця між реальною та номінальною нормою відсотка?
49. Як впливає ризик та інфляція на величину сподіваної норми відсотка?
50. Які методи використовуються для оцінювання інвестиційних проектів з урахуванням ризику?